

SOSYAL YETİMLİK

A. Hümeyra Kutluoğlu Karayel

İNSAMER

İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Karayel, A. Hümeyra Kutluoğlu. “Sosyal Yetimlik”, İNSAMER, 03.05.2019.

Analiz

Savaşlar, doğal afetler, salgın hastalıklar, sosyal kargaşalar, giderek yaygınlaşan gayrimeşru ilişkiler ve ekonomik sorunlar sebebiyle dünyadaki yetim ve kimsesiz çocuk sayısı her geçen gün artmaktadır. Birleşmiş Milletler’in (BM) 2015 yılı rakamlarına göre dünyada 140 milyonu aşkın yetim çocuk bulunmaktadır.¹ İslam fıkıh literatüründe “yetim” kavramı,² henüz buluş çağına ermeden babasını kaybeden çocuklar için kullanılmaktadır. Günümüz uluslararası literatüründe ise, 18 yaşının altında olup bir veya iki ebeveyni de vefat etmiş çocuk yetim olarak tanımlanmaktadır.³ Dünyada hem annesini hem babasını kaybetmiş çocuk sayısının 15,1 milyon olduğu belirtilmektedir.⁴ 7,6 milyarı aşan dünya nüfusunun⁵ 2,2 milyarının çocuklardan oluştuğu düşünülürse dünyadaki çocukların en az %6,5’inin yetim olduğu anlaşılmaktadır.

Günümüzde oldukça önemli bir konu olan biyolojik yetimliğin alışlagelinen ve daha

yakından bilinen tanımından farklı olarak bu yazıda ayrı bir yetimlik türü olan “sosyal yetimlik” kavramı incelenecek ve hem annesi hem de babası hayatta olduğu halde bir çocuğa yetim demek nasıl mümkün olur sorusunun cevabı verilmeye çalışılacaktır.

Sosyal Yetimlik Kavramı

Sosyal yetimlik; anne ve babası ya da en az bir ebeveyni hayatta olmasına rağmen bu ebeveynlerin çocuklarına karşı ebeveynlik vazifelerini yerine getirmemesi yahut ihmal etmesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Çocukların güvenliğini sağlama, bakımını üstlenme, sağlık ihtiyaçlarını karşılama, eğitim imkânı sağlama, fiziksel ve zihinsel gelişimini destekleme, ilgi, sevgi ve şefkat gösterme gibi ebeveynlik vazifelerinin yerine getirilmemesi, çocuğun ruh ve beden sağlığına büyük etki etmektedir.

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Sosyal yetimlik; hayatta olduğu halde anne ve babanın çocuğunu terk etmesi, ihmal etmesi, kötü davranması, istismar etmesi, madde ve alkol bağımlısı olma durumuna bağlı olumsuzluklar yaşatması, mental veya fiziksel olarak hasta olması, psikolojik rahatsızlıklarının olması, çocuğundan ayrı yaşaması, yoksulluk içinde olması, maddi problemler yaşaması, uzun süreli çalışma saatlerinin olması, yoğun bir iş temposu içinde olması, şehir dışında veya ülke dışında bir işte çalışması gibi durumlarda ortaya çıkmaktadır.

Bu tür istenmeyen sonuçların ortaya çıkması ise; bilinçsizlik, sosyal ve ailevi problemler, çocuğun evlilik dışı doğması, küçük yaşta veya istenmeyen gebelik sonucu dünyaya gelmesi ve başka birçok faktöre bağlı olabilmektedir.⁶ Ancak ne olursa olsun anne babası ya da bunlardan birisi hayatta iken biyolojik olarak yetim gibi büyümenin, terk edilmenin veya bir kuruma teslim edilmenin çocuk açısından geçerli, kabul edilebilir hiçbir yönü bulunmamaktadır.

İstatistikler

Pek çok ülkede özellikle yoksulluk, yoğun çalışma hayatı ve bazı toplumsal meseleler yüzünden sayıları çok fazla olan sosyal yetimler, anne babaları hayatta olmalarına rağmen ya sokaklarda yaşamakta ya da yetimhanelere terk edilmektedir. Yetimhanelerde yaşayan çocuk sayısı tam olarak doğrulanmamış olsa da BM'ye göre bu sayı yaklaşık 2,7 milyondur.⁷

Sosyal yetimlik olgusu rakamlarla açıklandığında, tüm dünyada yetimhanelerde yaşayan çocukların %80-%90'ının sosyal yetim olduğu görülmektedir.⁸ Çünkü yaşadıkları bazı sorunlardan ötürü ailelerin tek çözüm yolu(!) olarak gördüğü ve seçtikleri yöntem, çocuklarını yetimhanelere yerleştirmek olmaktadır. Aşağıdaki harita bu durumu açık bir şekilde yansıtmaktadır.

Bu haritada en az bir ebeveyni yaşıyor olmasına rağmen kurumlarda yaşayan yetimlerin oranları verilmiştir.

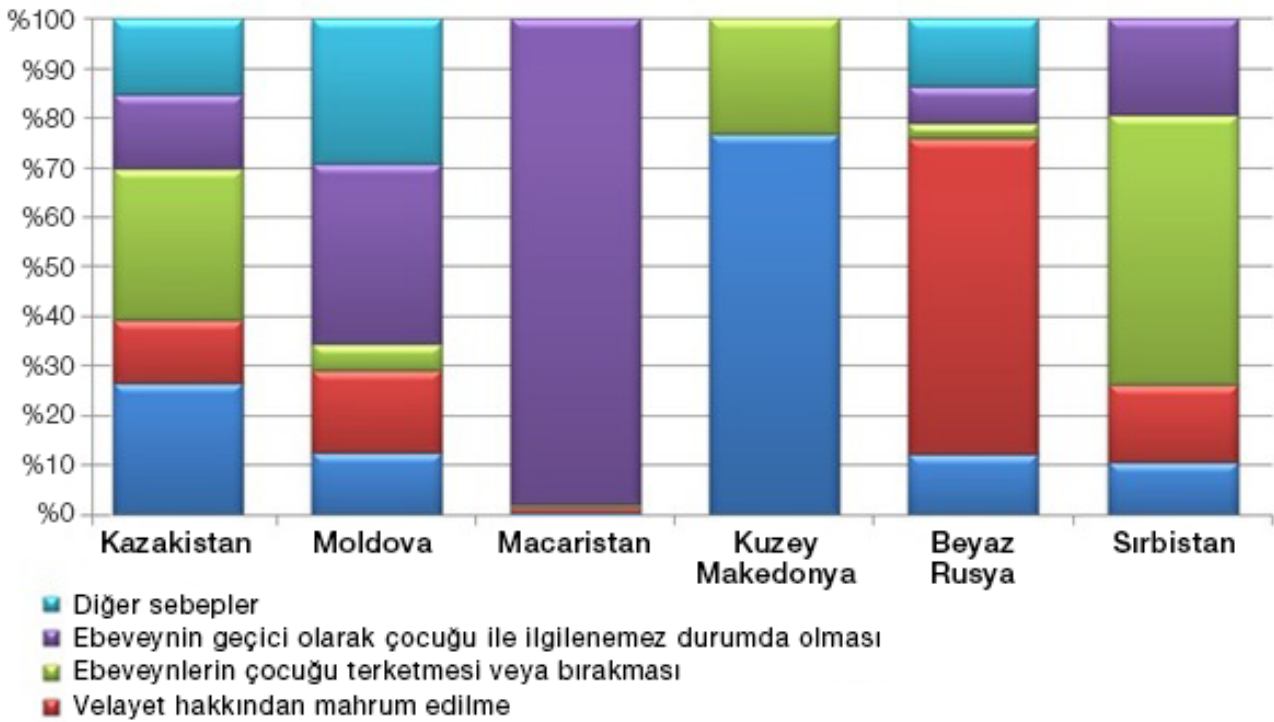

Kaynak: Lumos

Örneğin Belarus'ta, 1995 yılından bu yana sosyal yetim olarak adlandırılan çocukların sayısında ciddi bir artış gözlemlenmektedir. 2009 yılının sonlarında bu ülkedeki yetimlerin sayısı 30.000'i aşmıştır. Birçok çocuk yiyecek, içecek, kalacak yer gibi temel ihtiyaçlarını giderebilse de uygun ve düzenli eğitim alma, ileride sağlıklı bir yetişkin olabilmek için gerekli olan sevgi, ilgi ve desteği görme gibi ihtiyaçları karşılanmadığı için ciddi zorluklar yaşamaktadır.⁹

Yine Haiti'de, 750 farklı yetimhanede kalan 30.000 çocuğun %80'inin en az bir ebeveyninin yaşıyor olduğu tespit edilmiştir. 2017 yılında yayımlanmış bir başka araştırmada ise, 406 farklı yetimhanedeki 16.579 çocuğun en az bir ebeveyninin hayatta olduğu belirlenmiştir.¹⁰ Brezilya'da da ebeveynlerin çocukları ile ilgilenmemelerinden ve sorumluluklarını yerine getirmemelerinden ötürü yaygın olan sosyal yetimler, sokaklarda yaşamaya zorlanmaktadır.¹¹

ÇEŞİTLİ SEBEPLERDEN ÖTÜRÜ ANNE BABA BAKIMINDAN MAHRUM OLAN ÇOCUKLAR, 2010

Kaynak: TransMONEE 2012 Database, UNICEF Regional Office for CEE/CIS.

Yukarıdaki tabloda ise, 2010 yılında yapılan bir araştırmanın sonuçları verilmiştir. Buna göre Kazakistan, Moldova, Macaristan, Kuzey Makedonya, Beyaz Rusya ve Sırbistan'da hayatta olmalarına rağmen ebeveynlerin çocuklarıyla ilgilenemeyecek durumda olmaması, çocuğu terk etmesi veya bırakması, velayet hakkından mahrum edilmeleri ve diğer bazı sebeplerden ötürü çocuklarına ilgi göstermemeleri, buralarda çok sayıda çocuğun sosyal yetim statüsünde olduğunu göstermektedir.

Sosyal Yetimliğin Sonuçları

Biyolojik yetimlikle ilgili sonuçlardan pek çoğu sosyal yetimlikte de görülmektedir. Bu olumsuzluklardan bazıları aşağıda belirtilmiştir:

- Psikolojik problemler ve hastalıklar
- Travmatize olmak
- Değersizlik, sevgisizlik, yalnızlık hissi
- Özgüven eksikliği

- Fiziksel rahatsızlıklar ve hastalıklar
- Eğitim hayatının sekteye uğraması veya kesilmesi
- Akademik başarıda düşüş
- Madde bağımlılığı geliştirme riski
- Alkol bağımlılığı geliştirme riski
- Suç işleme riski
- Öfke ve saldırganlık
- Evden veya kurumdan kaçma teşebbüsleri
- Yetimhane veya çeşitli kurumlarda yaşamını sürdürme
- Kaçırılma
- İstismara uğrama riski
- Maddi problemler veya çocuk işçilik
- Sosyal problemler, uyumsuzluk
- Yetişkinlikte kariyer ve evlilik problemleri vb.

Bunlara ilaveten sosyal yetimlikte biyolojik yetimliğe kıyasla farklı bazı ağır psikolojik sorunlar da gözlemlenmektedir.

Fiziksel tehlikelere ve ruhsal yaralanmalara maruz kalan bu yetimler, tüm yaşamları boyunca aslında var olan anne babalarının ilgisini ve sevgisini ummaktadır. Zira biyolojik olarak yetim yahut öksüz olan çocuklar acı da olsa anne babalarının öldüklerini bilmekte ve uzun vadede bu durumu kabullenebilmektedirler. Fakat sosyal yetim olan çocuklar, anne babalarının hayatta bir yerlerde olduklarını bilmekte ve istenmemek, sahiplenilmemek, bir yuvaya sahip olamamak gibi yoğun ve ağır duygulardan ötürü çok daha fazla incinmektedirler.

Son 20-30 yıldır evlilik dışı doğumlardaki hızlı artış da benzer sonuçlara yol açmaktadır. Bu çocuklar ebeveynleri hayatta olsa da terk edilme, yurda bırakılma vb. mahrumiyetler yaşamaktadır. Örneğin 2016 yılı verilerine göre,

Fransa'da her 10 bebekten 6'sının evlilik dışı dünyaya geldiği görülmektedir.¹² Araştırmalar bu çocukların aile ortamından uzak ve kimi zaman yetimlerin maruz kaldığı fiziki ve psikolojik dezavantajlarla büyüdüğünü ortaya koymaktadır. Zira ebeveynlerinden birini veya her ikisini çeşitli sebeplerden dolayı kaybeden ve onlarsız büyümek durumunda kalan çocuklar, kimlik oluşturma sürecinde birçok zorlukla karşılaşmakta, psikolojileri bu durumdan son derece olumsuz etkilenmektedir. Elbette ebeveyni olmayan her çocuk psikolojik veya sosyal problemler geliştirecek diye bir koşul söz konusu değildir fakat şu da bir gerçektir ki, çocukların gelişim çağında veya yetişkinlik çağında ebeveynsiz kalmaları, gözlemlenebilir şekilde olumsuz etkilere yol açabilmektedir.

Sonuç ve Çözüm Önerileri

Çocukların zihinsel, duygusal, davranışsal, fiziksel ve sosyal gelişimlerinde anne ve baba çok önemli rol oynamaktadır. Anne babayı rol model olarak gören çocuklar, geleceklerini şekillendirirken ebeveynlerinin varlıklarına ve bilgeliklerine ihtiyaç duyarlar, onların sevgileri ve ilgileri ile sağlıklı bireyler olarak yetişirler. Fakat ebeveynlerinden birinin veya her ikisinin doğal afetler, yoksulluk, hastalıklar, kazalar ve savaşımlardan ötürü yokluğu yahut ölümü, çocuk için oldukça yıkıcı ve olumsuz sonuçlara yol açabilir; hem biyolojik yetimlikte hem de sosyal yetimlikte bu durum değişmemekte ve çocuklar çeşitli güçlüklerle karşılaşarak bunlarla mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar.

Bu çocukların önemli bir kısmı yaşadıkları kayıptan ötürü aile korumasından mahrum, yetim ve kimsesiz olarak büyümek zorunda kalmakta ve bu durum sebebiyle kendilerini suçlayabilmektedirler. Halbuki ebeveyn kaybı veya yokluğu hiçbir şekilde çocuğun suçu değildir, hatta bu durumdan kimi zaman bireyler kimi zaman da toplum sorumludur. Ayrıca yetimlik olgusu, bütün toplumu ilgilendiren sosyal ve dinî arka planı olan bir meseledir.

Bu sebeple;

- Yetim çocuğa anne ve/veya babasız olsa da yalnız olmadığı hissettirilirse
- Anne baba hayatta fakat çocuğu ile ilgilenmesinin önündeki engeller sebebiyle çocuğunu terk etmek zorunda kalıyorsa bu engellerin ortadan kalkması sağlanabilirse
- Çocuğun kendini değerli, önemli ve sevilmeye layık olarak görmesi sağlanırsa
- Özgüveni desteklenip aşağılık kompleksi geliştirmesine sebep olabilecek faktörler ortadan kaldırılırsa
- Sağlıklı bir iletişim ile çocuğun yaşadığı zorluklar anlaşılıp çözümü hususunda bireyler ve devlet nezdinde adımlar atılırsa
- Doğru kişileri rol model alması sağlanırsa

- Eğitim alması desteklenip akademik yaşamında destek görürse
- Sağlık sorunları veya psikolojik problemleri olduğunda uzmanlar tarafından destek alması sağlanabilirse
- Ekonomik anlamda kaygı duymasına müsaade edilmeden burs veya düzenli desteklerle çocuk işçi olarak riskli işlerde çalışması engellenirse
- Yasalarla hakları korunup gözetilirse
- Hayatını sürdürdüğü kurumun fiziki yapısı iyi, çalışanları bilinçli ve sevecen ise
- Toplum, yetimlik hakkında bilgi sahibi ve üzerine düşeni yapmaya hazır ise umut her zaman vardır ve yetim çocukların korunup geleceğın sağlıklı, ahlaklı, nitelikli bireyleri olabilmeleri için gerekli zemin sağlanmış olacaktır.

Sonnotlar

- ¹ “Orphans”, UNICEF, <https://www.unicef.org/media/orphans>
- ² “Yetim”, İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/yetim>
- ³ “Orphans”.
- ⁴ “Orphans”.
- ⁵ “World Population Prospects: The 2017 Revision”, United Nations, <https://www.un.org/development/desa/publications/world-population-prospects-the-2017-revision.html>
- ⁶ “Who is an Orphan?”, Children of Grace, <https://childrenofgrace.com/who-is-an-orphan/>
- ⁷ “Number of Orphans Drops in Countries Around the World”, Learning English, <https://learningenglish.voanews.com/a/number-of-orphans-drops-in-countries-around-the-world/4174571.html>
- ⁸ “Every child needs the love of family”, Global Child Advocates, <https://globalchildadvocates.org/socialorphans>
- ⁹ “The Plight of Orphans in Belarus”, Child Fund International, <https://www.childfund.org/Content/NewsDetail/2147489706/>
- ¹⁰ Emma Batha, “Most Children in Orphanages are not Orphans”, <https://reliefweb.int/report/world/most-children-orphanages-are-not-orphans>
- ¹¹ “What does it mean to be an orphan?”, Hope Unlimited for Children, <https://hopeunlimited.org/what-does-it-mean-to-be-an-orphan/>
- ¹² “Batı medeniyetlerinde gayrimişru nesiller yetişiyor” *dogruhaber.com*, <https://dogruhaber.com.tr/haber/257053-bati-medeniyetlerinde-gayri-mesru-nesiller-yetisiyor/>

